

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ШАЙНЕР ІРИНА ІГОРІВНА

УДК 811.111'371'42:82-3"20"

**ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ПРОСТІР БРИТАНСЬКИХ ХУДОЖНІХ
ПРОЗОВИХ ТЕКСТІВ НА ВІЙСЬКОВУ ТЕМАТИКУ:
ПРАГМАСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ**

Спеціальність 10.02.04 – германські мови

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філологічних наук

Херсон – 2019

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор філологічних наук, професор
БЕХТА Іван Антонович,
Львівський національний університет імені Івана Франка,
професор кафедри англійської філології

Офіційні опоненти: доктор філологічних наук, професор
ВОЛКОВА Світлана Володимирівна,
Київський національний лінгвістичний університет,
професор кафедри англійської філології і філософії мови
імені професора О. М. Мороховського

кандидат філологічних наук, доцент
ВОРОБІЙОВА Марина Вікторівна,
Запорізький національний університет,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
з англійської мови

Захист відбудеться «27» червня 2019 р. о 10.00 на засіданні спеціалізованої вченої ради К 67.051.05 у Херсонському державному університеті за адресою: 73000, м. Херсон, пров. Інженера Корсакова, 47, корп. 5, ауд. 322.

З дисертацією можна ознайомитись у Науковій бібліотеці Херсонського державного університету за адресою: 73000, м. Херсон, вул. Університетська, 27.

Автореферат розіслано «27» травня 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат філологічних наук, доцент

А. О. Цапів

А. О. Цапів

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Реферовану дисертацію присвячено дослідженню лексико-семантичного простору новітніх британських художніх прозових текстів на військову тематику (далі – ТВТ) з орієнтацією на функційну репрезентацію лексичних структур у канві тексту на глибинному (семантичному) та поверхневому (лексичному) рівнях.

Лексико-семантична структура тексту перебуває у сфері зацікавлення різноманітних філологічних напрямів сучасності, а саме: *лінгвістики тексту* (І. А. Бехта, Г. Дж. Віддоусон, О. П. Воробйова, Т. А. ван Дейк, О. С. Маріна, О. О. Селіванова, М. А. К. Халлідей, Р. Хасан); *лексичної семантики* (Ю. Д. Апрусян, Д. Герартс, М. Данезі, В. В. Левицький, Дж. Філіп); *когнітивної лінгвістики та лінгвоконцептології* (Л. І. Белєхова, С. В. Волкова, В. Еванс, О. М. Кагановська, А. М. Приходько, Н. В. Романова, Б. Фішер-Старке, І. Є. Фролова); *стилістики* (І. В. Арнольд, В. А. Кухаренко, Л. Райт, М. Тулан, Дж. Хоуп, Д. Шен); *прагматики та прагматилістики* (Дж. Ангермуллер, Л. Р. Безугла, Е. Блек, Ч. Уорнер, Л. Хікі, С. Чепмен, І. С. Шевченко). Під лексико-семантичним простором розуміємо важливий елемент семантичного простору, а саме: сукупність лексичних структур (засобів, стилістичних прийомів, синтаксичних конструкцій), які використовує автор, їх смислового навантаження (смысл, закладений автором та сприйнятий читачем), а також кореляцію лексичного значення до значення в тексті.

У цьому дослідженні фокус уваги зосереджено на текстотвірній лексиці та лексичних структурах сучасного британського художнього прозового ТВТ із урахуванням лінгвальних і позалінгвальних чинників, що впливають на їх використання автором. Від ретельно підібраних автором лексичних одиниць залежить інтерпретація художнього тексту (далі – ХТ) та загальний вплив твору на читача. Тож, детальне вивчення лексико-стилістичних особливостей та прагматичної спрямованості художнього прозового тексту з урахуванням позалінгвального контексту доцільно проводити з позицій прагматилістики.

Останнім часом зафіксовано студії з дослідження семантичної структури художнього прозового тексту постмодернізму (С. М. Алегре, І. А. Бехта, М. Бредбері, Н. М. Влох, Дж. Клейтон, Дж. Ліндас, Д. Малкольм, А. Мессі, А. Фоккема); військової тематики у прозових текстах (Б. Бергонзі, А. Барлоу, О. Задонська, Т. Качак, Е. Х. Кейтер, Е. Коблі, А. Пітте, Дж. Сарма, А. К. Сміт, Д. Дж. Тейлор, Г. Хасанова, Р. Хевісон). Проте британський художній прозовий текст ХХІ століття на військову тематику (далі – ВТ), яка експлікується в ньому на різних рівнях (від мікро- до макровкраплень), досі недостатньо досліджений у науковій літературі.

Актуальність роботи зумовлена зацікавленістю сучасних лінгвістичних досліджень у виявленні семантичних і функційних механізмів лексико-семантичної структуризації та реалізації лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів через лексичні структури у тексті художнього твору великої епічної форми з позицій прагматилістичної й антропоцентричної парадигм. Насущність праці полягає у необхідності вивчення лексико-семантичних і прагматилістичних особливостей експлікації злободенної теми війни, функційно-семантичному описі лексичних структур лексико-семантичного простору, їх контекстуально-інтерпретативному аналізу у новітніх британських художніх ТВТ.

Зв'язок роботи з науковими темами. Дисертація відповідає профілю досліджень кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка та науковій темі: «Лінгво-когнітивні та дискурсивні аспекти функціонування романських, германських та класичних мов» (номер державної реєстрації 0117U001394), затвердженій Міністерством освіти і науки України. Тему роботи затверджено вченою радою Львівського національного університету імені Івана Франка (протокол № 2 від 19 вересня 2017 року).

Метою дисертаційної праці є комплексне вивчення лексичних структур у лексико-семантичному просторі британських художніх прозових текстів на військову тематику та їх формально-граматичних, лексико-семантичних і прагматистичних властивостей у руслі системоцентричності й антропоцентричності художнього тексту.

Заявлена мета вимагає вирішення низки **завдань**:

- визначити характерні ознаки лексико-семантичної структурної організації художнього тексту у спектрі сучасних мовознавчих студій;
- обґрунтувати та запропонувати методику вивчення лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику;
- визначити типологію та з'ясувати структуру домінантних лексичних угруповань сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику;
- описати види внутрішньотекстових зв'язків та особливості функціонування лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних груп у структурі сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику;
- установити лексичну системність поля (лексико-семантичного, лексико-тематичного та лексико-асоціативного) в організації лексичної структури лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових ТВТ.

Об'єкт дослідження – лексика та лексичні структури британських художніх прозових текстів на військову тематику початку ХХІ століття. **Предмет аналізу** – формально-граматичні, лексико-семантичні та прагматистичні властивості лексичних структур цих типів текстів.

Матеріалом дослідження слугували новітні британські художні прозові тексти на військову тематику (період 2000 – 2017 pp.): К. Аткинсон «Life After Life», А. Баєт «The Children's Book», Дж. Бойн «The Absolutist», Дж. Бойн «The Boy at the Top of the Mountain», Дж. Бойн «The Boy in the Striped Pyjamas», К. Ішігуро «The Buried Giant», І. Мак'юен «Atonement», Д. Мітчелл «Cloud Atlas», С. Уотерс «The Little Stranger», Дж. Харріс «Five Quarters of the Orange». Зважаючи на стрімку популярність електронних книг у сучасному світі, матеріалом дослідження було обрано електронні версії художніх творів. Досліджуваний корпус лексичної репрезентації ВТ – 2449 контекстуальних фрагментів – виокремлено методом суцільної вибірки із 6861 умовної сторінки електронних текстів великої епічної форми з елементами ВТ британських англомовних письменників початку ХХІ ст.

Теоретико-методологічна база охоплює праці та концепції, напрацьовані в сучасній теорії художнього дискурсу (Дж. Ангермуллер, І. А. Бехта, Л. І. Белєхова, Дж. Браун, М. Гой, Дж. Гавінс, Дж. П. Джі, Е. Лахі, О. С. Маріна, Г. І. Приходько, Р. Салкі, І. Є. Фролова, Дж. Юль), *лінгвістики тексту* (Г. Дж. Віддоусон, С. В. Волкова, О. П. Воробйова, О. О. Селіванова, М. А. К. Халлідей, Р. Хасан), *прагматистики* (Л. Р. Безугла, Е. Блек, О. В. Ємець, Б. Кларк, Л. Хікі, С. Чепмен),

теорії семантичного поля (Ю. Д. Апресян, С. Бремонд, М. П. Кочерган, Дж. Лайонз, В. В. Левицький, Н. В. Романова, Р. Ромметвейт, А.-М. Саймон-Ванденберген, Й. Трір, А. А. Уфімцева, Ю. Хо, С. Шеад, Г. С. Щур).

Методи і прийоми дослідження. Поставлені у праці завдання розв'язано з урахуванням багатоаспектності явища лексико-семантичного простору ХТ. Завдання зумовили застосування методики системного аналізу текстового простору художніх ТВТ, яка ґрунтується на поєднанні з загальнонауковими (*спостереження, опис, індукція, дедукція, систематизація*) та емпірико-теоретичними (*аналіз, синтез*) методами, а також поетапному залученні загальних положень прагматичного, прагматистичного, контекстуально-інтерпретативного підходів.

Використання методів *прагматичного та прагматистичного підходів – прагматичного, дискурсного та стилістичного аналізу* – уможливило глибше занурення у позалінгвальний контекст, у якому живуть і творять британські письменники сучасності, і який, беззаперечно, впливає на процес написання художнього твору, формування ідіостилу, ідей та інтенцій автора й способів їх лексико-стилістичної експлікації у ТВТ. *Контекстуально-інтерпретативний підхід* використано з метою виокремлення з досліджуваних романів військово-маркованих контекстів. Під час *лексико-семантичного аналізу* застосовано такі методи і прийоми: контекстуальний аналіз (для визначення лексичної маркованості та обсягу військово-маркованих контекстів), *компонентний та лексикографічний аналіз* (для визначення спільної семи у словах-конституентах окремих лексичних угруповань), *deskриптивний та лінгвостилістичний аналіз* (для системного опису лексико-семантичних полів і лексико-асоціативних угруповань). У дослідженні семантичних особливостей конституентів лексико-семантичних груп використано електронну програму «Tropes» для проведення семантичної систематизації лексичних одиниць з вказівкою на їх кількісний склад у творі. *Кількісний аналіз* проведено для визначення частотних параметрів вербалізації та актуалізації лексичних одиниць, що репрезентують військову тематику, а також інших домінантних угруповань у лексико-семантичному просторі сучасних британських прозових ТВТ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що в дисертації *вперше* в сучасній лінгвістиці: **установлено** тенденції новітніх ТВТ із урахуванням різного ступеня репрезентації теми війни: макро-, мезо- та мікрівкраплень, що обґрунтовано кореляцією кількісного складу домінантних лексико-семантичних угруповань; **визначено** місце лексико-семантичного простору у семантичній структурі ХТ; **здійснено** багатоаспектний опис лексико-семантичної структурації новітніх британських ТВТ (із урахуванням ступеня репрезентації теми війни), ґрунтуючись на методологічних засадах прагматистичного та контекстуально-інтерпретативного підходів; **запропоновано** методику дослідження лексико-семантичного простору сучасних британських художніх ТВТ; **визначено** роль і місце лексико-семантичних угруповань в композиційно-архітектонічній організації лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових ТВТ; **описано** функціонування лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних груп у структурі британських художніх прозових ТВТ; **змодельовано** ядерно-периферійну структуру домінантних лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних полів у художньому просторі британських ТВТ;

доведено лексичну системність поля в організації лексичної структури лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових ТВТ.

Теоретичне значення дослідження визначається тим, що його результати слугують внеском у галузі текстолінгвістики (студії семантики тексту, лексичних структур і стратегій у структурно-смысловій організації тексту), лінгвістичної семантики (значення лексичних структур у лексико-семантичному просторі ХТ), прагматистички (аналіз авторських інтенцій, що зумовлюють вибір лексичних засобів, їх впливу на читача), дифузного тексту (вияв композиційної та функційної специфіки ранжування нарративу відповідно до ієрархії мовних рівнів ХТ).

Практична цінність отриманих результатів дисертації полягає у напрацюванні системного опису лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних угруповань в лексико-семантичному просторі британських художніх ТВТ початку ХХІ ст. Комплексний аналіз дав змогу ґрунтовно дослідити лексико-семантичне наповнення художнього текстопростору, встановити тенденції різновекторних дискурсних стратегій і тактик подання стилістично ангажованої і реальної інформації у канві художнього твору письменника. Результати дослідження можна використати в лекційних курсах із стилістики англійської мови (розділи «Лінгвопрагматика», «Стилістична прагматика», «Інтерпретація тексту», «Лінгвопоетичний аналіз художнього тексту»), а також у різних за тематикою спецкурсах і спецсемінарах у сфері новітніх лінгвістичних студій, під час написання наукових робіт.

Апробація результатів дослідження здійснювалась на восьми міжнародних науково-практичних конференціях: «Social and Economic Aspects of Education in Modern Society» (Warsaw, 2018), «Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук» (Белгород, 2017), «Новые технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития» (Белгород, 2018), «Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук» (Одеса, 2017), «Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень» (Львів, 2017), «Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення» (Одеса, 2018), «Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури» (Львів, 2018), «Перспективи розвитку сучасної науки» (Київ, 2018); на всеукраїнській науковій інтернет конференції «Діалог мов і культур у сучасному освітньому просторі» (Суми, 2017); на щомісячних лінгвістичних кафедральних наукових семінарах «Текст. Культура. Соціум» кафедри англійської філології (2016 – 2018 рр.) та на засіданні кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів Львівського національного університету імені Івана Франка (26.09.2018).

Результати дисертації відображено у 20 одноосібних **публікаціях**, з яких 6 статей надруковано в наукових фахових виданнях України, 2 – в інших виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз, 2 – в іноземних наукових журналах, 4 – в іноземних збірниках наукових праць, 6 – у тезах доповідей, виголошених на наукових конференціях. Загальний обсяг публікацій складає 8,25 умов. друк. арк.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація загальним обсягом 255 сторінок (з них – 172 сторінки основного тексту) складається зі вступу, чотирьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (369 позицій, з яких 128 – іноземними мовами), списку джерел ілюстративного матеріалу (10 позицій) та додатків загальним обсягом 20 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету й завдання, визначено об'єкт і предмет дослідження, описано матеріал і методи його аналізу, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, подано відомості про апробацію, публікації та структуру дисертації.

У **першому розділі «Теоретичні засади вивчення лексико-семантичного простору британського художнього тексту на військову тематику»** розкрито поняття лексико-семантичного простору та семантичної структури ХТ (1.1.1); проаналізовано категорії змісту і смислу ХТ як відображення його денотату і конотату (1.1.2); з'ясовано особливості кореляції лексико-семантичного, ментального, емотивного та концептуального просторів у художньому прозовому тексті (1.1.3); встановлено ієрархію складових лексико-семантичного простору художнього прозового ТВТ (1.2.1); визначено лексико-семантичну структуру британського художнього прозового ТВТ (1.2.2); окреслено лексико-семантичну модель новітніх британських художніх прозових ТВТ (1.2.3).

У світлі наукової думки сучасних лінгвістичних студій у художньому тексті закладений певний смисл, що виражається через загальний план змісту (Дж. Ангермуллер, Л. Р. Безугла, Г. Дж. Віддоусон, Г. П. Грайс, Дж. П. Джі, Дж. Лайонз, М. А. К. Халлідей, Р. Хасан, Л. А. Черняхівська). Тому назрілим стає вивчення *лексико-семантичного текстопростору*, під яким розуміємо єдність лексем, структурно організованих у лексико-семантичні угруповання (поля, групи, підгрупи). Це – впорядкована система лексичних одиниць, об'єднаних спільною тематикою та концептуальним значенням. Взаємодія лексичної і семантичної підсистем зумовлює триєдність напряму розбудови лексико-семантичного простору, що включає *семантичні, тематичні й асоціативні* особливості розвитку значення. Отже, лексико-семантична структура художнього прозового тексту складається з *лексико-семантичних, лексико-тематичних та лексико-асоціативних* угруповань (В. В. Банкевич, А. І. Бекхаус, С. Бремонт, Дж. Діз, Дж. П. Джі, М. П. Кочерган, Дж. Лайонз, В. В. Левицький, Л. А. Лисиченко, Ж. В. Марфіна, А. М. Приходько, Н. В. Романова, Р. Ромметвейт, А. А. Уфімцева, С. Шеад, Г. С. Щур). Об'єднання лексичних одиниць та структур, які виражають експліцитні й імпліцитні смисли, проведено на основі виділення спільного *семантичного наповнення* (лексико-семантичні угруповання), спільної *тематики* (лексико-тематичні угруповання) і спільних рис *асоціативного розвитку значення* (лексико-асоціативні угруповання).

За лексичними структурами у сучасних британських художніх прозових ТВТ прихована потужна лейтмотивна ідея (проблема військових конфліктів та їх спустошливі, руйнівні наслідки), яка виводиться через експліковані лексичні одиниці. Особливістю британських ТВТ початку ХХІ століття є те, що тема війни простежується не лише на першому плані, але й на рівні *мікрівкраплень*, що демонструє силу впливу війни на внутрішній стан і свідомість людини ще довго після її завершення. Заторкуючи події воєнного часу, автор ще раз нагадує абсурдність війни, її деструктивні наслідки для людства.

Інтерпретація читачем художнього тексту залежить безпосередньо від дібраних автором мовних засобів, що фіксують картини воєнної дійсності (або

наводять згадки військових дій), розставляють експресивно-стилістичні акценти на певних явищах і деталях та, зрештою, створюють загальний емоційний фон для розвитку сюжетних ліній у творі. Теоретичні засади вивчення лексико-семантичного простору новітніх британських художніх ТВТ ґрунтуються на комплексній системі підходів, що поєднують аналіз лінгвальних і позалінгвальних факторів – адже на процес написання твору впливають події та умови навоколишньої дійсності.

Відомо, що художній світ є відображенням індивідуально-авторської картини світу (поглядів, переконань та ідей письменника). Від лексичних одиниць, ретельно дібраних автором задля досягнення його задуму та створення того чи іншого ефекту на читача, залежить інтерпретація ХТ і загальний вплив твору на людину. Тому вивчення лексико-стилістичних рис та прагматичної спрямованості ХТ із урахуванням позалінгвального контексту проведено з позицій прагмастилістики.

У другому розділі **«Методологічна база вивчення лексико-семантичного простору британського художнього тексту на військову тематику»** розкрито методологічні основи праці крізь призму прагмастилістичної парадигми, зосереджуючись на прагмастилістичних особливостях тексту і дискурсу (2.1.1); розглянуто метод семантичного поля та його роль у систематизації лексичних одиниць (2.1.2); визначено особливості лексико-семантичної групи й асоціативного значення слів у британських художніх прозових ТВТ (2.1.3); запропоновано основні методичні засади синтагматичного (2.2.1), парадигматичного (2.2.2) та епідигматичного (2.2.3) аналізу лексики британських художніх ТВТ; описано методику вибірки матеріалу дослідження та принципи його організації (2.2.4).

Методологічним тлом аналізу новітніх художніх ТВТ є антропологічна та прагмастилістична парадигми, оскільки в центрі будь-якого твору є людина з її індивідуальними рисами переживання складних життєвих ситуацій. Актуальним є дослідження прагмастилістичних особливостей ХТ як втілення неповторного авторського задуму та світогляду. Важливість дослідження ВТ у творах сучасності обґрунтована тим, що з другої половини ХХ ст. і до сьогодні тема війни (як віддзеркалення подій сьогодення у цілому світі) є животрепетною та популярною і тому проникає (більшою або меншою мірою) у твори різних жанрів. Це дає змогу говорити про жанрову дифузність сучасних художніх прозових творів (С. М. Алегре, Т. В. Бовсунівська, В. Будний, Б. Гріфцов, М. Ільницький, Д. Коваленко, Х. Ортега-і-Гассет, А. Фаулер). На сторінках художніх ТВТ заторкуються різноманітні теми та проблеми (соціально-побутові, психологічні), що демонструють як війна впливає на стан суспільства та окремої особистості, проникаючи у різні сфери життя та відлунюючи ще довго після свого завершення у душах персонажів.

Багатовимірність об'єкта дослідження зумовила звернення до широкого спектру методик і методів загальнонаукового та лінгвістичного аналізу. *Загальнонаукові методи*, використані у дослідженні: аналіз, синтез, індукція, дедукція, спостереження. Застосовані методи лінгвістичного аналізу уможливили детальне вивчення синтагматичних і парадигматичних особливостей лексичних одиниць та структур у досліджуваних текстах. *Ключовим методом* вивчення та систематизації лексичних структур у праці обрано метод семантичного поля, запропонованого Й. Тріром. Під час аналізу особливостей лексико-семантичного простору повністю враховано лексико-стилістичні особливості та прагматичну

спрямованість художнього тексту, а також позалінгвальний контекст, без яких такий аналіз вважатиметься неповноцінним, оскільки ці компоненти є значеннєвими елементами та виконують важливу смислову роль у художньому дискурсі сучасних британських художніх текстів на військову тематику.

Методологічною основою дисертації є прагматична та прагматистична парадигми, які передбачають вивчення використовуваних лексичних засобів і процесів, пов'язаних із мовною свідомістю (*чим* зумовлений вибір мовних засобів, *що* впливає на творення і сприйняття текстів), та весь комунікативний і соціальний контекст (Є. С. Азнаурова, Л. Р. Безугла, І. А. Бехта, Е. Блек, Г. Дж. Віддоусон, Д. Герартс, О. В. Ємець, Л. Г. Лузіна, Г. І. Приходько, І. П. Сусов, І. Є. Фролова, Л. Хікі). Найбільш продуктивними методами лінгвістичного аналізу у дослідженні лексико-семантичної структурації сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику виявилися: метод семантичного поля, компонентний, лексикографічний, контекстуальний, контекстуально-інтерпретативний аналіз, а також елементи кількісного аналізу та статистичних обрахунків даних.

Організація досліджуваного текстового масиву відбувалася шляхом суцільної вибірки з 10 сучасних англійських британських художніх ТВТ. Одиницею дослідження обрано контекстуальний фрагмент тексту, що містить елемент(и) військової тематики. Досліджуваний корпус складається з 2449 контекстуальних фрагментів. Загальна кількість матеріалу дослідження – 6861 сторінка електронних текстів. Варто зазначити, що виокремлені фрагменти відрізняються за розміром, адже критерієм їх виокремлення слугує контекст, у якому реалізовано лексику на позначення військових реалій та явищ. Така гетерогенність одиниць аналізу є виправданою з позицій прагматичного та прагматистичного підходів.

Системний аналіз контекстуальних фрагментів, що містять елементи ВТ, здійснювався у чотири етапи. На **першому етапі** систематизовано теоретичні засади вивчення лексико-семантичної структурації ХТ, здійснено їх проєкцію на сучасний британський прозовий текст із різним ступенем експлікації ВТ. На **другому етапі** дослідження за допомогою методу суцільної вибірки та контекстуального аналізу здійснено відбір контекстуальних фрагментів, що містять елементи ВТ. У результаті художні прозові тексти згруповано з огляду на частоту вживання контекстуальних фрагментів з ВТ (0,6 – 0,9; 0,2 – 0,4 та 0,07 – 0,08 для творів із *макро-, мезо- та мікровкрапленнями ВТ* відповідно), а також з урахуванням місця, яке посідає тема війни у ХТ. Одиницею аналізу обрано контекстуальний фрагмент тексту, що містить елемент(и) ВТ. На **третьому етапі** за допомогою лексикографічного та компонентного аналізу і з огляду на основні напрямки розвитку семантичних, тематичних та асоціативних особливостей значення лексичних одиниць запропоновано класифікацію домінантних *лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних груп* (далі – ЛСГ, ЛТГ і ЛАГ) у досліджуваних ХТ; виявлено особливості їх функціонування у творах із різним вкрапленням ВТ; визначено роль семантичної домінанти у системі внутрішньотекстових зв'язків лексико-семантичного простору британських ТВТ. На **четвертому етапі** змодельовано будову центральних лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів; визначено роль основних когезивних засобів у

забезпеченні когерентності лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику.

Моделювання лексико-семантичних полів дало змогу проаналізувати системне використання певних лексичних одиниць, що передають провідні авторські ідеї та концепти у творі, а саме:

- *лексико-семантичне поле* (далі – *ЛСП*) демонструє стрижень авторського задуму – особливості військових дій, їх вплив на людину та суспільство;
- *лексико-тематичне поле* (далі – *ЛТП*) виражає основну тематику художнього твору, в центрі якого постає людина у воєнний або повоєнний період;
- *лексико-асоціативне поле* (далі – *ЛАП*) зображує особливості експресивно-стилістичного забарвлення та художнього переосмислення найбільш значущих одиниць, виконуючи настанову художнього тексту на забезпечення естетичного задоволення від твору.

У третьому розділі «Синтагматика лексичних структур у лексико-семантичному просторі британського художнього тексту на військову тематику» досліджено семантику та функціонування, запропоновано типологію домінантних лексико-семантичних (3.1.1), лексико-тематичних (3.1.2) та лексико-асоціативних (3.1.3) груп у структурі лексико-семантичного простору досліджуваних ХТ; окреслено основні текстотвірні функції лексичних структур та системні зв'язки лексики (3.2.1); описано особливості лексико-тематичних груп, зокрема пейзажної лексики у її кореляції із життєвими реаліями в ХТ (3.2.2); визначено роль семантичних домінант та їх асоціативну специфіку у канві лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових ТВТ (3.2.3).

Військова тематика в проаналізованих художніх текстах є віддзеркаленням подій, що відбуваються зараз у цілому світі. Тема війни є наболілою та назрілою на сьогодні і тому проникає (більше чи менше) у твори різних жанрів. Це парадигма внутрішньої реакції на злочини проти людства, що на яскравих прикладах минулого передає потужне послання та глибоку ідею: абсурдність війни, її спустошливий та згубний вплив на кожного індивіда, цінність миру та потребу його збереження будь-яким способом. Відтак, усім досліджуваним текстам британських художніх творів на військову тематику властивий глибокий психологізм та символізм.

Лексико-семантичний простір є ієрархічно структурованою та впорядкованою системою лексичних одиниць та структур, згуртованих на основі спільної тематики та концептуального значення, що відображають певну понятійну сферу.

Завдяки компонентному й лексикографічному аналізу виокремлено домінантні у ТВТ лексичні угруповання, визначено їх кількісне наповнення, а також ознаки функціонування у творах із різним ступенем актуалізації ВТ. Узагальнено риси домінантних лексичних угруповань у сучасних британських ТВТ:

- крім центральних у текстах на військову тематику ЛСГ номінації військових реалій та номінації військових дій, досліджено ЛСГ номінації: емоційного стану й емоційних реакцій (з іменниковим та ад'єктивним наповненням), поведінки та мисленнєвих процесів, які є домінантними у ТВТ і разом виформовують основну ідею ХТ та довершують концепцію згубності війни. До прикладу: *«She shook her head, unconvinced. 'It was more than mere anger. It was as though the war itself had changed him, made an utter stranger of him. He seemed to hate himself, and everyone around him.*

Oh, when I think of all the boys like him, and all the frightful things we asked them to do in the name of making peace –!» (С. Уомерс «The Little Stranger»);

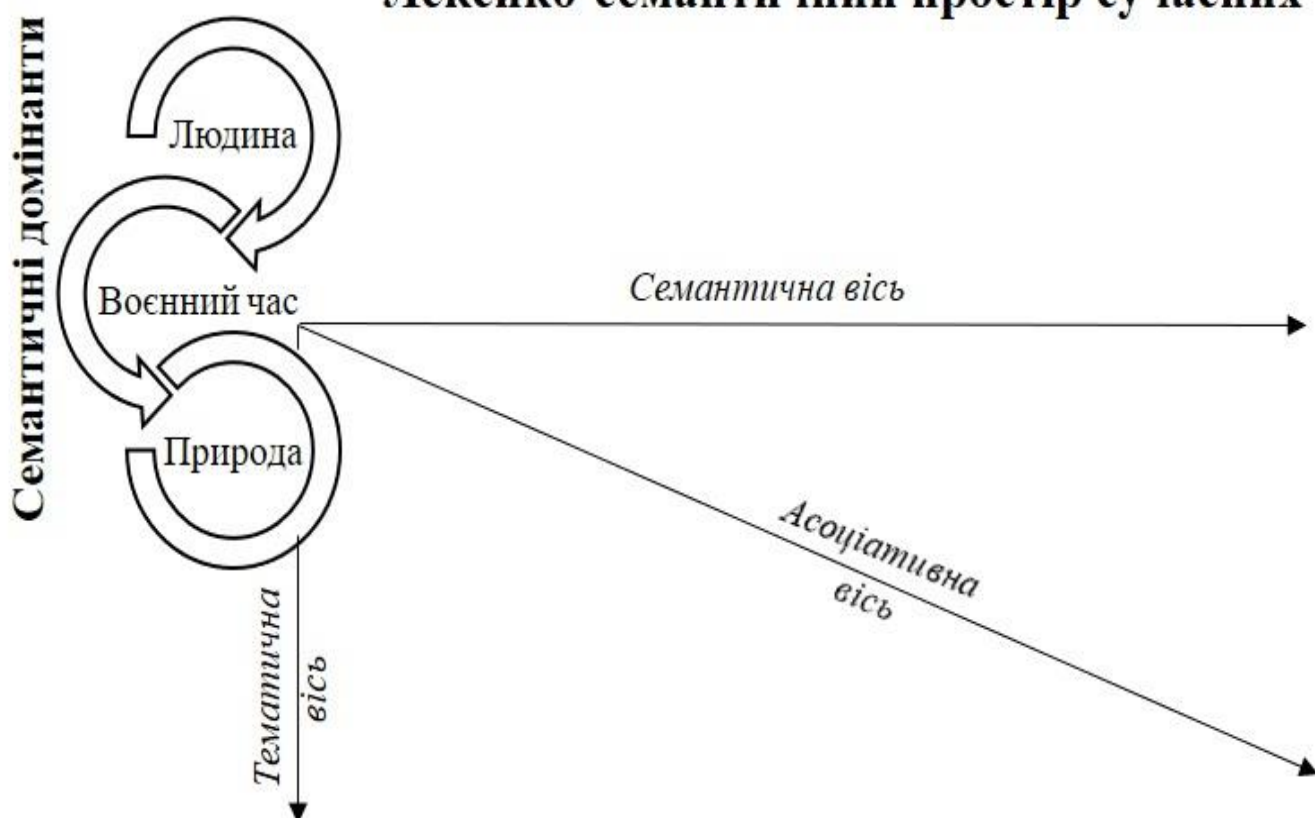
– домінантні ЛТГ «Військові реалії / явища», «Людське тіло», «Медицина та здоров'я», «Навколишнє природне середовище» укупі сприяють розгортанню наскрізної теми війни та репрезентують її прояви на фізичному рівні (тілесні травми та психологічні потрясіння, їх лікування, що зумовлені перебігом воєнних дій). Перекликання пейзажних описів із життєвими реаліями створює особливий фон для всіх інших подій у творі. Наведений фрагмент демонструє підсилення напруги під час військових дій за допомогою природних описів та експресивно забарвленої лексики: *«A cry of despair and weariness emanates from the pit of my stomach as the wall behind me begins to crumble and dissolve into a slow-moving river of thick, black, rat-infused mud that slides down my back and slips into the gaps at the top of my boots»* (Дж. Бойн «The Absolutist»). У наступному текстовому фрагменті зображено фізичні травми молодій людини, спричинені війною: *«My chest, which had been well toned and muscular in late adolescence, had lost most of its definition in recent times; it was pale now. Scars stood out, red and livid across my legs; there was a dark bruise that refused to disappear stretched across my abdomen. I felt desperately unattractive»* (Дж. Бойн «The Absolutist»);

– ЛАГ характеризуються особливим асоціативно-смысловим збагаченням певних ЛСГ і ЛТГ, що дає змогу виділити такі основні ЛАГ: «Війна», «Тіло та його частини», «Емоції та почуття», «Природа». Розвиток асоціативного збагачення слів спрямований на експресивно-стилістичні відтінки, що увиразнюють оповідь та розставляють вагомі акценти на важливих ідеях (наприклад, особливостей воєнних дій та боротьби, передачі образу солдата та значення уніформи, художньо-метафоричного переосмислення частин тіла або внутрішнього стану, оживлення або експресивно-стилістичного зображення природи). Експресивно-стилістичне підсилення значення уніформи у воєнний період виражено у наступному текстовому фрагменті: *«The German laughed again, took another strawberry and made his way back through the crowd, his black uniform oddly funereal among the bright patchwork of the market. Later my mother tried to explain. All uniforms were dangerous, she told me, but the black ones above all»* (Дж. Харріс «Five Quarters of the Orange»).

Виявлено відмінності у кількісному складі домінантних лексичних угруповань у ХТ із різним ступенем експлікації ВТ (38%, 32% і 23% одиниць на позначення військових реалій та дій у творах з макро-, мезо- і мікрівкрапленнями ВТ відповідно).

Превалювання мовних одиниць, моделей сполучуваності семантичної конкретизації охоплюється поняттям семантичної домінанти. Установлено, що у лексико-семантичному просторі проаналізованих ХТ *семантичні домінанти* «Людина», «Воєнний час» і «Природа» виявляють свій текстотвірний потенціал у кількох напрямках: оповідної інтродукції, увиразнення та динамічності оповіді, попередження сюжетного загострення, проміжної ланки текстової оповіді, створення певного настрою, емоційного фону у творі. Особливістю творів із мікрівкрапленнями ВТ є те, що домінанта «Воєнний час» виражена не так чітко, як у творах із макро- та мезовкрапленнями ВТ, проте вона виконує не менш важливу текстотвірну роль – згадки про війну ставлять акцент на тривалості її деструктивних наслідків для людини. Узагальнену структуру лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику подано на Рис. 1.

Лексико-семантичний простір сучасних

ЛТП “Людина у воєнному середовищі” / “A Person in a Military Environment”: мікрополя:

{	*людина як активний учасник військових дій	}
{	*людина як свідок перебігу війни	{
	*людина у повоєнний період	

ЛТП “Військові реалії / явища”: 1.боротьба; 2.армія та військові сили; 3.військові об’єкти; 4.уніформа; 5.зброя	ЛТП “Людське тіло”: 1.голова; 2.тулуб; 3.верхні кінцівки; 4.нижні кінцівки; 5.кістки; 6.внутрішні органи; 7.інші елементи тілобудови
ЛТП “Медицина та здоров’я”: 1.загальний стан і хвороби; 2.поранення; 3.психічні захворювання; 4.медикаменти та мед. інструменти; 5.медперсонал; 6.медичні заклади	ЛТП “Навколишнє природне середовище”: 1.географічні особливості; 2.небесні тіла; 3.природні явища; 4.природне середовище; 5.власні географічні назви

британських художніх прозових ТВТ

Рис. 1. Структура лексико-семантичного простору сучасних британських художніх прозових текстів на військову тематику

У четвертому розділі «Парадигматика лексичних структур у лексико-семантичному просторі британського художнього тексту на військову тематику» визначено специфіку функціонування денотативного (4.1.1) та конотативного (4.1.2) компонентів значення слів у лексико-семантичному просторі досліджуваних ХТ; обґрунтовано особливості когезивних засобів у забезпеченні когерентності лексико-семантичного простору британських художніх прозових текстів на ВТ (4.1.3); розкрито системність лексико-семантичного поля (4.2.1), лексико-тематичного поля (4.2.2), лексико-асоціативного поля (4.2.3) в організації лексичної структури лексико-семантичного простору британських ТВТ.

Універсальними категоріями тексту як структурованої єдності виступають цілісність / когерентність (план змісту) та зв'язність / когезія (план вираження). Цілісність лексико-семантичного простору у художніх прозових ТВТ забезпечується єдністю теми та ідеї, спільними семантичними домінантами («Людина», «Воєнний час», «Природа»), а також низкою лексичних і стилістичних когезивних засобів, що зв'язують лексичні одиниці у єдину семантичну цілісність. За лексичними структурами прихована глибока ідея, закладена автором – заклик не допустити злочинів проти людства в майбутньому, що вербалізується через експліковані, часто повторювані мовні одиниці (засоби когезії): реітерацію одиниць, лексичний тотожний повтор, лексичний повтор із синтаксичним поширенням, контактну, дистантну й образну когезію, асоціативні зв'язки, елімінацію.

Елементи лексико-семантичного простору становлять єдину семантичну структуру, що чітко організована ієрархічно відповідно до авторського задуму. Ця семантична структура складається з ядра і периферії. Ядро утворює предметно-понятійний (денотативний) зміст, а периферію – конотативний, що надає лексичним структурам додаткових смислових відтінків. У цілому, в художніх ТВТ можна виділити такі напрями функціонування *денотативного компонента* значення слів: 1) позначення матеріальних предметів та явищ дійсності; 2) вираження основної ознаки, що імплікує поняття властивості, якості, стану; 3) денотативне позначення оцінки; 4) експресивність, локалізовану у денотативному компоненті. Приклад експресивності як частини денотації слова наведено у наступному фрагменті: «*Pamela would not fare well under this regime. Her sense of moral outrage would be too great for her to remain silent*» (К. Аткинсон «*Life After Life*»). Виділене слово функціонує у ролі позначення почуття, проте з відчутним акцентуванням інтенсивності його переживання. Відтак, денотативний макрокомпонент, який стимулює емоційно-оцінні висновки, здатний викликати позитивні або негативні реакції у читача та створювати відповідну тональність оповіді.

Важливу роль у реалізації художньо-естетичної функції та образності у художньому ТВТ відіграють *конотації*, що знаходять вираження у: 1) стилістично-експресивному забарвленні елементів, що підкреслюють жахи війни; 2) негативній оцінці війни персонажами; 3) емоційно-оцінному компоненті, що експресивно виражає внутрішнє ставлення до певних понять / подій; 4) експресивності ретроспективних елементів; 5) емоційно-підсилювальному інтенсифікаторі (фокус на емоціях та психологічному стані людини); 6) стилістичному компоненті (створення образності); 7) додатковому відтінку стилізації та експресивно-емоційному забарвленні. У наступному фрагменті негативну оцінку війни персонажем виражено

за допомогою структури «заперечне речення + емфатична конструкція»: «*Although Pierrot Fischer's father didn't die in the Great War, his mother *Émilie* always maintained it was the war that killed him*» (Дж. Бойн «*The Boy at the Top of the Mountain*»). Інший приклад демонструє функцію емоційно-підсилювального інтенсифікатора у художньому тексті, вираженого порівнянням: «*When my father died I felt little true grief. When I looked for sorrow I found only a hard place inside myself, like a stone in a fruit. I tried to tell myself that I would never see his face again, but by that time I had almost forgotten it as it was*» (Дж. Хэппіс «*Five Quarters of the Orange*»).

Дослідження ХТ свідчить про те, що конотація слів у ТВТ здебільшого характеризується експресивним та стилістичним забарвленням. Об'єднання лексичних одиниць у певні угруповання вимагає аналізу значення слова у конкретному контексті, в якому слово може виступати в одному зі своїх значень або набувати нового конотативного смислу, не властивого йому у словниковій дефініції.

Моделювання ЛСП, ЛТП і ЛАП дозволяє уявити системно та комплексно організацію лексичних структур у лексико-семантичному просторі художнього тексту. У будові поля виділяємо *ядро* (із спільним архісемним ідентифікатором для слів-конституентів цього поля) та периферію. *Периферійну зону* окреслюють схожі за семантикою слова, які виконують конотативну функцію, описові слова та словосполучення, які можна узагальнити семантично (для ЛСП), тематично (для ЛТП) або ж асоціативно (для ЛАП) у кілька основних мікрополів.

У лексико-семантичному просторі ХТ із вкрапленнями ВТ на різних рівнях (проте досить виразно) простежується окреслення лексико-семантичного поля «Війна» / «War», лексико-тематичного поля «Людина у воєнному середовищі» / «A Person in a Military Environment», лексико-асоціативного поля «Воєнна дійсність» / «Military Reality». Антропологічне спрямування сучасних романів зумовлює особливий акцент на людині, її внутрішньому стані та переживаннях. У центрі твору постає особистість, яка більшою або меншою мірою пов'язана з війною. Змодельовану будову та місце основних семантичних полів і мікрополів у структурі лексико-семантичного простору британських художніх прозових ТВТ (відображених на рис. 1) репрезентуємо у дослідженні у такий спосіб:

– ЛСП «Війна» / «War»: *архісемним ідентифікатором* поля виступає сема «war», що простежується у лексичному значенні слів-конституентів цього ЛСП. *Ядро* ЛСП «Війна» становить іменник «war». *Ядерна зона* – це синоніми до слова war, а також всі похідні лексеми (conflict, struggle, battle, warrior). *Периферійну зону* окреслюють слова, схожі за семантикою, які виконують конотативну функцію (patriot, perfect warrior, loose), описові словосполучення (destructive war, pure anger, pure fear) та слова, у значеннях яких архісема поля є периферійною (bravery, panic). Загалом це лексичні одиниці, що відображають військові дії чи структури, почуття та поведінку, пов'язані з війною, руйнівні наслідки війни. Відтак, лексико-семантичне поле «Війна» / «War» складається з трьох периферійних мікрополів:

1) *мікрополе «війна як збройні дії»*, конституенти якого є засобами позначення військових дій та збройних сил, представлені дієсловами та іменниками, що в структурі значення поряд з номінативною семою містять сему процесуальності або предметності (trenches, army, tribunal, explode, capture);

2) мікрополе «війна крізь призму сприйняття людини», елементи якого виражають поняття війни через емоційне сприйняття та поведінку персонажів та яке представлене різними частинами мови (*pain, courage, coward, dignity, innocence*);

3) мікрополе «війна як потужна деструктивна сила», складові якого акцентують увагу на руйнівних наслідках війни: як для окремої особи, так і в цілому для суспільства (*ruins, destruction, injury, damage*).

– ЛТП «Людина у воєнному середовищі» / «A Person in a Military Environment»: лексико-тематичні групи об'єднано на тлі спільної теми – стану (внутрішнього або фізичного) окремої особистості у воєнному чи повоєнному світі. Домінанта поля є основою угруповання та містить у собі архісему ЛТП – «war» / «wartime». Елементи, що максимально близько корелюють з домінантою, формують ядро ЛТП – в них сема співвіднесення з воєнним середовищем центральна (як от: *soldier, army, military, civil, bomb, shelter*). Характерною ознакою *периферії* поля є антропоцентричний простір війни, зокрема реакція персонажів на воєнний стан та військові дії. Сюди відносимо слова, що виражають домінанту радше імпліцитно, проте виконують важливу роль, надаючи їй нових відтінків значень (наприклад, *head, injury, paranoia, hospital, deranged, exhausted, outraged, panic*). У межах цього лексико-тематичного поля є помітним чітке окреслення таких периферійних мікрополів:

1) мікрополе «людина як активний учасник військових дій», що об'єднує лексичні одиниці на основі тематики солдатів, військових реалій та всього, що супроводжує активні військові дії на передовій (*uniform, chest, blood, hero, bravery*);

2) мікрополе «людина як свідок перебігу війни», яке включає слова на позначення життя і стану мирних жителів у період війни (*air raid, bomb shelter, enemy, despair*);

3) мікрополе «людина у повоєнний період», лексичні одиниці якого згуртовуються навколо теми наслідків війни, що супроводжують людину впродовж цілого життя (*derangement, leg injury, trauma, memory*).

– ЛАП «Воєнна дійсність» / «Military Reality»: основою для об'єднання одиниць є наявність спільного слова-стимула – «war» / «military». Ядром ЛАП виступають найчастотніші реакції на слово-стимул (*attack, enemy, patriot, fear, death*). На *периферії* зафіксовано кілька мікрополів, що становлять менш частотні реакції на стимул та включають конотативні, образні, оцінні, асоціативні характеристики:

1) мікрополе «боротьба», яке виступає асоціативним обрамленням особливостей військових дій, атак (*bloody war, bravery on the battlefield*);

2) мікрополе «солдат» – експресивно-стилістичне підсилення уніформи та зброї (*dangerous uniforms, impressive uniform, a rifle hanging lazily*);

3) мікрополе «тіло людини» як асоціативне розгортання навколо теми людського тіла, понівеченого війною, та рухів тіла, що супроводжують емоційний стан (*throw arms in the air in frustration, spasmodic finger, unattractive body*);

4) мікрополе «внутрішній стан», яке включає різні емоції та психічні розлади, пов'язані з війною (*frozen in horror, dreadful panic, mad with envy*).

Образність розгортання асоціативної вісі у лексико-семантичному просторі забезпечується наявністю у художніх текстах оказіональних сполучень, імпліцитним вираженням явищ та предметів воєнної дійсності, конотованістю лексичних одиниць.

Конституенти семантичних полів пов'язані стійкими зв'язками, що доводить системність організації лексичних структур у британському ХТ сучасності.

ВИСНОВКИ

Аналіз лексико-семантичної структури новітніх британських художніх прозових ТВТ розглянуто з урахуванням трьох напрямків розгортання лексико-семантичного простору: семантичного (граматика тексту), тематичного (лінгвістика тексту) та асоціативного (стилістика тексту), які вкупі формують загальну ідею твору.

Лексико-семантичні групи об'єднують лексичні одиниці, що виражають ключові семантичні, ідейні поняття у творі: війна, її вплив на емоції та почуття, мислення і поведінку людини. Репрезентація військової тематики в аналізованих художніх текстах здійснюється лексичними одиницями, які позначають військові реалії, військові дії, емоційний стан та емоційні реакції, поведінку та мисленнєві процеси. Дослідження засвідчило доцільність поділу текстового масиву на три основні групи з різним ступенем кількісного наповнення лексичними одиницями номінації військових реалій і дій: твори з *макро-* (38%), *мезо-* (32%) та *мікрівкрапленнями* (23%) *військової тематики*. Крім цього, різним є функціонування домінантних лексико-семантичних угруповань у ТВТ. У творах із *макро-* та *мезовкрапленнями військової тематики* одиниці ЛСГ слугують з метою відтворення чіткої картини воєнного та повоєнного світу, внутрішнього стану та дій людини, зумовлених перебігом війни. У творах із *мікрівкрапленнями військової тематики* поряд з іншими важливими проблемами згадки про війну виконують роль нагадування про згубну дію війни, наголошуючи тривалість її руйнівних наслідків для людини, створюючи особливий фон для розгортання інших подій у творі.

Лексико-тематичні угруповання згуртовують мовні одиниці завдяки спільній тематиці. Через жанрову дифузність, властиву сучасним британським художнім прозовим ТВТ, їхня канва сплетена розмаїтими лексичними структурами: на теми військових реалій і явищ, людського тіла, медицини та здоров'я, навколишнього природного середовища. Ці ЛТГ у симбіозі доповнюють тему війни, демонструючи антропологічну спрямованість сучасних ТВТ (фізичні травми та психологічні потрясіння, зумовлені перебігом воєнних дій, перекликання пейзажних описів із життєвими реаліями) та виформовуючи разом концепцію згубності війни. Тематична лексика на позначення військових реалій та явищ становить 39%, 33% і 27% у текстах із *макро-*, *мезо-* та *мікрівкрапленнями ВТ* відповідно. Особливістю вербальної актуалізації теми війни у ХТ із *мікрівкрапленнями ВТ* є створення ефекту відлуння війни впродовж цілого твору, що сприяє реалістичності оповіді.

Лексико-тематичним і лексико-семантичним об'єднанням у досліджуваних художніх текстах властиве асоціативне 'збагачення', що уможливорює окреслення *лексико-асоціативних угруповань*. Основними тенденціями у ТВТ є асоціативне оздоблення тематичної лексики на позначення військових реалій та явищ, людського тіла, навколишнього природного середовища та лексико-семантичних одиниць номінації емоційного стану. Лексико-асоціативне угруповання «Війна» складає 33%, 28% і 22% у текстах із *макро-*, *мезо-* та *мікрівкрапленнями військової тематики* відповідно. У творах із *макро-* та *мезовкрапленнями ВТ* одиниці домінантних лексико-асоціативних угруповань («Війна», «Тіло та його частини», «Емоції та почуття», «Природа») виконують функції увиразнення ознак боротьби, евфемізації військових реалій, експресивно-стилістичного підсилення значення уніформи у воєнний період,

відтворення особливостей внутрішнього стану та тілесних травм, спричинених війною. Водночас у *творах із мікрівкрапленнями військової тематики* виявлено лише елементи експресивно-стилістичного увиразнення військових подій у поєднанні з трансляцією особливостей внутрішнього стану людини та тіла, скаліченого війною. Особливої уваги заслуговує асоціативне збагачення пейзажної лексики з метою створення емоційно-експресивного фону, що повністю віддзеркалює як внутрішній світ персонажів, так і зовнішні події у їхньому житті та простежується у художніх текстах із різним ступенем експлікації військової тематики.

Усі лексико-семантичні, лексико-тематичні та лексико-асоціативні мікросистеми складають структуру відповідних полів з притаманною їм ядерно-периферійною будовою. Організація мовних одиниць у певні поля забезпечує відображення системності лексичних структур у лексико-семантичному просторі британського художнього прозового тексту сучасності. Ядерно-периферійна будова лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів дає змогу простежити глибинну структуру, чітко організовану ієрархічно, відповідно до авторського задуму.

Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо в уточненні ролі лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних мікросистем у композиційно-архітектоничній організації семантичного простору художнього тексту; розширенні таксономії лексико-семантичних угруповань у художньому тексті; дослідженні особливостей інших лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів у текстах сучасної британської літератури.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Шайнер І.І. Лексико-семантична структура художнього прозового тексту у світлі антропоцентричної парадигми. *Південний архів. Філологічні науки*. 2017. Вип. LXXI. С. 144–148.
2. Шайнер І.І. Новітня британська література на військову тематику (прагмастилістичний аспект). *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2018. № 32. С. 118–120.
3. Шайнер І.І. Особливості експлікації військової тематики у лексико-семантичному просторі новітніх британських художніх текстів. *Синопсис: текст, контекст, медіа*. 2018. № 3 (23). С. 66–78.
4. Шайнер І.І. Поліфункціональність пейзажу в художніх текстах на військову тематику. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. 2018. Вип. 3 (71). С. 130–132.
5. Шайнер І.І. Системність лексико-семантичного поля у художньому просторі британських творів на військову тематику. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Перекладознавство та міжкультурна комунікація»*. 2018. № 3. С. 57–62.

6. Шайнер І.І. Триєдність наряду розгортання лексико-семантичного простору новітніх британських художніх текстів на військову тематику. *Закарпатські філологічні студії*. 2018. № 4. Т. 2. С. 21–25.

Наукові праці у зарубіжних наукових виданнях:

7. Шайнер І.І. Сучасні британські художні прозові тексти на військову тематику у світлі прагматистичної парадигми. *International Journal of Innovative Technologies in Social Science*. 2018. 3 (7). Vol. 3. P. 35–40.

8. Shainer I.I. Lexical associative field vs lexical associative group (based on the material of modern British novels on military themes). *Sciences of Europe*. 2018. № 29. Vol. 3. P. 52–56.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

9. Шайнер І.І. Військова тематика у лексико-семантичному просторі сучасного роману. *Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук: сборник науч. трудов по матер. междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 30 ноября 2017 г.)*. Белгород, 2017. Ч. I. С. 105–108.

10. Шайнер І.І. Жанрова дифузність сучасного художнього прозового тексту на військову тематику. *Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук: сборник науч. трудов по матер. междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 30 ноября 2017 г.)*. Белгород, 2017. Ч. I. С. 109–112.

11. Шайнер І.І. Лексико-асоціативне поле як система (на прикладі новітньої британської літератури на військову тематику). *Перспективи розвитку сучасної науки: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 6–7 липня 2018 р.)*. Київ, 2018. С. 66–68.

12. Шайнер І.І. Лексико-семантичний простір vs. семантична структура художнього прозового тексту. *Дослідження різних напрямів розвитку філологічних наук: матер. міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 24–25 листопада 2017 р.)*. Одеса, 2017. С. 126–129.

13. Шайнер І.І. Лексико-семантичні групи у структурі сучасних британських прозових текстів на військову тематику. *Новые технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное состояние, проблемы, перспективы развития: сб. науч. трудов по матер. междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 28 апреля 2018 г.)*. Белгород, 2018. Ч. I. С. 74–77.

14. Шайнер І.І. Лексико-семантичні мікросистеми у структурі літературно-художнього твору. *Рівень ефективності та необхідність впливу філологічних наук на розвиток мови та літератури: міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 11–12 травня 2018 р.)*. Львів, 2018. С. 116–119.

15. Шайнер І.І. Лексико-семантичні особливості сучасного британського роману на військову тематику. *Філологічні науки: історія, сучасний стан та перспективи досліджень: міжнар. наук.-практ. конф. (Львів, 8–9 грудня 2017 р.)*. Львів, 2017. С. 132–136.

16. Шайнер І.І. Роль конотативного значення слів у лексико-семантичному просторі сучасних британських прозових текстів на військову тематику. *Новые технологии в социально-гуманитарных науках и образовании: современное*

состояние, проблемы, перспективы развития: сб. науч. трудов по матер. междунар. науч.-практ. конф. (Белгород, 28 апреля 2018 г.). Белгород, 2018. Ч. I. С. 77–80.

17. Шайнер І.І. Роль мовних і позамовних чинників у творенні літературно-художнього тексту. *Сучасна філологія: актуальні наукові проблеми та шляхи вирішення: міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 27–28 квітня 2018 р.). Одеса, 2018. Ч. 2. С. 34–37.*

18. Шайнер І.І. Семантичний простір художнього прозового тексту та його основні елементи. *Діалог мов і культур у сучасному освітньому просторі: матер. I Всеукр. наук. інтернет конф. (Суми, 17 листопада 2017 р.). Суми, 2017. С. 330–333.*

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

19. Шайнер І.І. Засоби когезії як забезпечення цілісності лексико-семантичного простору твору (на матеріалі сучасних британських романів на військову тематику). *Молодий вчений*. 2018. № 7. С. 450–455.

20. Шайнер І.І. Лексико-тематичні групи у канві лексико-семантичного простору художнього тексту (на матеріалі сучасних британських романів на військову тематику). *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2018. Вип. 19. Т. 2. С. 107–110.

АНОТАЦІЯ

Шайнер І. І. Лексико-семантичний простір британських художніх прозових текстів на військову тематику: прагмастилістичний аспект. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – Германські мови. – Херсонський державний університет Міністерства освіти і науки України, Херсон, 2019.

У дисертації виявлено лексико-семантичні та прагмастилістичні особливості лексичних структур у британських англomовних художніх прозових текстах на військову тематику початку ХХІ століття. Здійснено інтегрований лінгвістичний аналіз лексико-семантичного простору ТВТ у трьох напрямках його розгортання (семантичному, тематичному й асоціативному) з урахуванням усіх екстралінгвальних чинників, що впливають на процес написання твору.

У результаті дослідження визначено основні напрямки лексико-семантичної, лексико-тематичної та лексико-асоціативної актуалізації ВТ у сучасних британських ХТ із макро-, мезо- та мікротекстовими ВТ. Запропоновано класифікацію домінантних лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних груп у досліджуваних текстах; встановлено їх кількісний склад та особливості функціонування у творах із різним ступенем експлікації військової тематики. Обґрунтовано роль семантичної домінанти у системі внутрішньотекстових зв'язків лексико-семантичного простору ТВТ. Змодельовано будову центральних лексико-семантичних, лексико-тематичних і лексико-асоціативних полів.

Ключові слова: лексико-семантичний простір, лексико-семантична / лексико-тематична / лексико-асоціативна група, лексико-семантичне / лексико-тематичне / лексико-асоціативне поле, прагмастилістичний, текст.

АННОТАЦИЯ

Шайнер И. И. Лексико-семантическое пространство британских художественных прозаических текстов на военную тематику: прагмастилистический аспект. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук по специальности 10.02.04 – Германские языки. – Херсонский государственный университет Министерства образования и науки Украины, Херсон, 2019.

В диссертации выявлены лексико-семантические и прагмастилистические особенности лексических структур в британских англоязычных художественных прозаических текстах на военную тематику начала XXI века. Осуществлен интегрированный лингвистический анализ лексико-семантического пространства ТВТ в трех направлениях его развертывания (семантическом, тематическом и ассоциативном) с учетом всех экстралингвистических факторов, влияющих на процесс написания произведения.

В результате исследования определены основные направления лексико-семантической, лексико-тематической и лексико-ассоциативной актуализации ВТ в современных британских ХТ с макро-, мезо- и микровкраплениями ВТ. Предложена классификация доминантных лексико-семантических, лексико-тематических и лексико-ассоциативных групп в исследуемых текстах; установлен их количественный состав и особенности функционирования в произведениях с разной степенью экспликации военной тематики. Обоснована роль семантической доминанты в системе внутритекстовых связей лексико-семантического пространства ТВТ. Смоделирована структура центральных лексико-семантических, лексико-тематических и лексико-ассоциативных полей.

Ключевые слова: лексико-семантическое пространство, лексико-семантическая / лексико-тематическая / лексико-ассоциативная группа, лексико-семантическое / лексико-тематическое / лексико-ассоциативное поле, прагмастилистический, текст.

ABSTRACT

Shainer I. I. Lexical-Semantic Space in British Fiction Texts on Military Themes: Pragmatic-Stylistic Aspect. – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology: Speciality 10.02.04. – Germanic Languages. – Kherson State University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kherson, 2019.

This dissertation focuses on lexical-semantic and pragmatic-stylistic properties of lexical combinations in British fiction on military themes of the beginning of the XXI cent. The peculiarity of contemporary texts on military themes (TMT) is a different degree of the war theme representation, which can be observed at the levels of macro-, meso- and micro-inclusions in the outline of a literary text. The popularity of military themes in the latest fiction texts is predetermined by the conflict actions taking place nowadays. Thus, from the pragmatic-discourse and anthropocentric points of view, the study of these fictional prose texts is extremely relevant given their lexical-semantic and pragmatic-stylistic peculiarities.

Lexical-semantic space is considered to be a complex system of lexical units, united into microsystems (fields, groups, subgroups, etc.) on the basis of a common theme and

conceptual meaning representing a certain conceptual sphere. Interpretation of the literary texts and their general influence on readers are highly dependent on the lexical units, thoroughly selected by the author in accordance with his / her intention. Thus, pragmatic-stylistic approach made it possible to conduct an integrated analysis of the lexical-semantic space of contemporary TMT in three directions of its expansion, taking into account all the extra lingual factors influencing the process of a literary text composition.

Therefore, the main tendencies of lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative actualisation of the war theme in contemporary British literary texts with macro-, meso- and micro-inclusions of military themes were established. A model of grouping and classification of the dominant lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative groups in the investigated texts was proposed; their quantitative index and peculiarities of their functioning in the texts with different levels of military themes representation were analysed; the role of the semantic dominant in the system of intra-textual relations of the lexical-semantic space was studied; the structure of the core lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative fields was modelled; functions of the main cohesive means in the ensuring of the coherence of the lexical-semantic space of contemporary British texts on military themes were investigated.

The outlining of lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative groups and fields contributed to the detailed analysis of functional representation of the lexical combinations of literary texts at the deep and surface levels and modelling of the core and peripheral information blocks of the lexical-semantic space of a text.

As a result of this research, the same dominant lexical-semantic, lexical-thematic and lexical-associative groups and fields were distinguished in all the texts. Nevertheless, certain differences were observed in the qualitative correlation and the functioning of the groupings, connected with the military themes. The use of the lexical combinations connected with the war theme is more obvious in the literary texts with macro- and meso-inclusions of military themes. However, their function in the texts with micro-inclusions of military themes is quite significant as well: the details of the military environment and phenomena serve as a means of making a close connection between the reader and the fiction world; recollections of the war period echo in the plot line of the characters, reflecting its destructive consequences even long afterwards. The analysis of the investigated literary texts demonstrates the harmonious supplement of the war theme by these lexical groupings and the anthropological vector of contemporary literary texts on military themes (physical traumas and psychological shocks, inner state and feelings of the characters caused in the course of military actions).

To sum up, the lexical-semantic component reflecting military realia and actions aims at the reproduction of the distinct picture of the war and post-war period. Depicting war, or simply mentioning it, contemporary authors induce us to ponder over the influence of war on the everyday life of a person, offering ways of overcoming a psychological trauma. The author's choice of the military theme is determined by a special intention – reflection on the perniciousness and absurdity of any war on the bright examples of the past, appeal to the mankind to prevent a similar disaster in the future.

Key words: lexical-semantic space, lexical-semantic / lexical-thematic / lexical-associative group, lexical-semantic / lexical-thematic / lexical-associative field, pragmatic-stylistic, text.

Підписано до друку 24.05.2019 р. Папір офсетний. Друк на різогр.
Формат 60 х 84/16. Ум. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим. Зам. №240

Друк СПДФО Марусич М. М. Свідоцтво № 1252 від 30.12.1996
м. Львів, пл. Осмомисла, 5/11
тел./факс: (032) 261-51-31.
e-mail: interprint-m@ukr.net